

सन १९७५ ते १९७७ मधील आणीबाणी कालावधीत
लोकशाहीकरीता लढा देणाऱ्या ज्या व्यक्तींना
बंदिवास सोसावा लागला अशा व्यक्तींचा सन्मान/
यथोचित गौरव करण्यासंबंधीच्या धोरणात
सुधारणा.....

महाराष्ट्र शासन
सामान्य प्रशासन विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक : बीयुडी २०२५/प्र.क्र.७९/स्वासैक-१
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई- ४०००३२
दिनांक : २६ ऑगस्ट, २०२५.

वाचा :

- १) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.निवृत्ते १०१५/प्र.क्र.२६१/ २०१५(२०१८)/ स्वासैक-१,
दि.१४.०२.२०१८
- २) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र. निवृत्ते १०१५/प्र.क्र.२६१/ २०१५(२०१८)/ स्वासैक-१,
दि.०३.०७.२०१८
- ३) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.निवृत्ते १०१५/प्र.क्र.२६१/ २०१५(२०१८)/ स्वासैक-१,
दि.१५.०९.२०१८
- ४) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.निवृत्ते १०१५/प्र.क्र.२६१/ २०१५(२०१८)/ स्वासैक-१,
दि.१५.११.२०१८
- ५) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.संकीर्ण १९१८/प्र.क्र.४०/२०१८/ स्वासैक-१,
दि.२६.०२.२०१९
- ६) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.निवृत्ते १०१५/प्र.क्र.२६१/ २०१५(२०१८)/ स्वासैक-१,
दि.३१.०७.२०२०
- ७) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.निवृत्ते १०१५/ प्र.क्र.२६१/२०१५ (२०१८)/ स्वासैक-१,
दि.१६.०९.२०२१
- ८) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.संकीर्ण १९१८/प्र.क्र.४०/२०१८/ स्वासैक-१,
दि.२८.०७.२०२२
- ९) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.बीयुडी १४२२/प्र.क्र.१९७/ स्वासैक-१,
दि.२५.०५.२०२३
- १०) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्र.बीयुडी २०२५/प्र.क्र.७९/स्वासैक-१, दि.२७.०६.२०२५

प्रस्तावना :-

भारतामध्ये दिनांक २५/०६/१९७५ ते दिनांक ३१/०३/१९७७ या कालावधीत घोषित करण्यात आलेल्या आणीबाणीच्या कालावधीत ज्या व्यक्तींना बंदिवास/कारावास सोसावा लागला, अशा व्यक्तींचा सन्मान/यथोचित गौरव करण्याबाबत संदर्भाधीन क्रमांक २ येथील दि. ०३/०७/२०१८ च्या शासन निर्णयान्वये धोरण निश्चित करण्यात आले आहे. संदर्भाधीन क्रमांक ०८ येथील दि.२८/०७/२०२२ च्या शासन निर्णयान्वये सदर योजना नव्याने सुरु करण्यात आली आहे. तदनंतर, या योजनेमध्ये वेळोवेळी

सुधारणा करण्यात आल्या आहेत. आता, या धोरणामध्ये पुनः सुधारणा करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :-

सन १९७५ ते १९७७ मधील आणीबाणी कालावधीत लोकशाहीकरिता लढा देताना मिसा व डी.आर.आय. अंतर्गत सामाजिक व राजनैतिक कारणासाठी ज्या व्यक्तींना बंदिवास /कारावास सोसावा लागला, अशा व्यक्तींचा सन्मान / यथोचित गौरव करण्यासाठी मानधन मंजूर करण्याच्या धोरणामध्ये खालीलप्रमाणे सुधारणा करण्यात येत आहेत. याव्यतिरिक्त संदर्भाधीन शासन निर्णयातील अन्य अटी व शर्ती तशाच लागू राहतील.

- अ) आणीबाणीच्या कालावधीत बंदिवास सोसाव्या लागलेल्या व्यक्तींचा सन्मान/यथोचित गौरव करण्याबाबतची योजना दि. २८/०७/२०२२ च्या शासन निर्णयान्वये नव्याने सुरु करण्यात आली आहे. सदर शासन निर्णयातील तरतूदीनुसार या योजनेचा लाभ घेण्यासाठी जिल्हाधिकारी कार्यालयाकडे नव्याने अर्ज सादर करण्याचा अंतिम दि. ३१/१०/२०२२ असा निश्चित करण्यात आला होता, त्यामध्ये शिथिलता देण्यात येत असून, आणीबाणी कालावधीत कारावास भोगलेल्या तथापि योजनेचा लाभ न घेतलेल्या आणीबाणीधारकांना नव्याने जिल्हाधिकारी कार्यालयांकडे अर्ज सादर करण्याकरीता सदर शासन निर्णय निर्गमित झाल्याच्या दिनांकापासून ९० दिवसांची अंतिम मुदत देण्यात येत आहे. तदनंतर कोणत्याही परिस्थितीत दि. २४/११/२०२५ या दिनांकानंतर प्राप्त झालेले अर्ज विचारात घेण्यात येवू नये. विहित मुदतीत अर्ज सादर करण्याची दक्षता घेण्याबाबत जिल्हा प्रशासनाने अर्जदारांच्या निदर्शनास आणून द्यावे.
- आ) सदर योजनेचा लाभ घेण्यासाठी दि. ३१/१०/२०२२ असा अंतिम दिनांक निश्चित करण्यात आला होता. दि. ०१/११/२०२२ रोजी ते सदर शासन निर्णय निर्गमित केल्याच्या दिनांकापर्यंत जिल्हाधिकारी कार्यालयाकडे प्राप्त झालेले अर्ज विचारात घेण्यात येवू नये. अशा अर्जदारांकडून, दि.२६/०८/२०२५ ते दि.२४/११/२०२५ या कालावधीमध्ये नव्याने अर्ज दाखल करून घेण्याची जबाबदारी जिल्हाधिकारी कार्यालयाची राहिल.
- इ) त्यानुसार या योजनेतर्गत अनुज्ञेय असलेले मानधन मिळण्याकरिता आणीबाणीधारकांनी दि.१५/०९/२०१८ च्या शासन पुरक पत्रासोबतच्या परिशिष्ट “ब” मधील शपथपत्र अर्जासोबत जोडून जिल्हाधिकारी कार्यालयाकडे सादर करावे.
- ई) आणीबाणीच्या काळात कारावास भोगलेली व्यक्ती दि. ०२/०१/२०१८ पूर्वी हयात नसल्यास त्याच्या पश्चात हयात जोडीदार पती/पत्नी केवळ अशा व्यक्तींनी अनुज्ञेय असलेले मानधन मिळण्याकरिता दि. २५/०९/२०२५ पर्यंत अर्ज दाखल करण्याची मुभा दि.२७/०६/२०२५ च्या शासन निर्णयान्वये देण्यात आली आहे. अशा आणीबाणीधारकांच्या जोडीदारांनाही (पती/पत्नी) हा शासन निर्णय निर्गमित झाल्याच्या दिनांकापासून ९० दिवसांची अर्ज दाखल करण्याची मुभा राहिल.

- उ) वर नमूद केलेल्या मुदतीत प्राप्त झालेल्या अर्जाच्या अनुषंगाने मानधन मंजूरीचे अधिकार जिल्हाधिकारी यांना असतील. सदर योजनेचा लाभ घेण्यासाठी आणीबाणीधारक किंवा त्यांची पत्नी / पती यांना जिल्हाधिकारी कार्यालयांकडे नव्याने अर्ज सादर करण्याचा अंतिम दि.२४/११/२०२५ असा राहिल. उपरोक्त “इ” मध्ये नमूद केल्यानुसार, सर्व जिल्हाधिकारी यांनी प्राप्त होणाऱ्या अर्जाच्या अनुषंगाने सर्व पात्र अर्जदारांना अर्ज दाखल केलेल्या दिनांकापासून ते दि.३१/०३/२०२६ पर्यंत आवश्यक असणाऱ्या निधीची (आर्थिक दायित्व) माहिती शासनास ९० दिवसांचा कालावधी संपुष्टात आल्यानंतर त्यापुढील १० दिवसात (दि.०५/१२/२०२५पर्यंत) सादर करणे बंधनकारक राहिल.
- ऊ) सर्व जिल्हाधिकारी यांचेकडून नव्याने प्राप्त होणाऱ्या पात्र लाभार्थ्यांना त्यांच्या अर्जाच्या दिनांकापासून मानधन अनुज्ञेय राहिल. तथापि, या अनुषंगाने जिल्हाधिकारी यांचेकडून प्राप्त होणारे वाढीव आर्थिक दायित्व विचारात घेवून, सदर आर्थिक दायित्वास विहित मार्गाने मंजूरी प्राप्त झाल्यानंतर शासन स्तरावरून जिल्हाधिकारी कार्यालयास निधी उपलब्ध करून देण्यात येईल, तदनंतरच या शासन निर्णयान्वये पात्र होणाऱ्या लाभार्थ्यांना मानधन अदा करण्यात यावे.
- ऋ) वरील कालावधीत प्राप्त होणाऱ्या अर्जाच्या अनुषंगाने, जिल्हाधिकारी यांनी मंजूरी दिलेल्या लाभार्थ्यांना हे धोरण लागू झाल्यापासून ते हा शासन निर्णय निर्गमित झालेल्या दिनांकापर्यंतची कोणतीही थकबाकी आणीबाणीधारक किंवा त्यांची पत्नी / पती किंवा त्यांचे कायदेशीर वारस यांना अनुज्ञेय राहणार नाही. उर्वरित अटी व शर्ती यापुर्वी निर्गमित केलेल्या शासन निर्णयानुसार लागू राहतील.
२. सदर शासन निर्णय हा वित्त विभागाच्या अनौ.सं.क्र.४८७/व्यय-४, दि.०६/०८/२०२५ अन्वये प्राप्त झालेल्या सहमतीनुसार निर्गमित करण्यात येत आहे.
३. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या वेबसाईटवर उपलब्ध करून देण्यात आला असून, त्याचा संगणक सांकेतांक २०२५०८२६१४३३४०००७ क्रमांक असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नांवाने,

(सो.म.कांबळे)

कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन.

प्रति,

१. मा.राज्यपाल यांचे सचिव, राजभवन, मुंबई,
२. मा. सभापती, महाराष्ट्र विधानपरिषद यांचे सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
३. मा. अध्यक्ष, महाराष्ट्र विधानसभा यांचे सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
४. मा. उपसभापती, महाराष्ट्र विधानपरिषद यांचे सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई

५. मा. उपाध्यक्ष, महाराष्ट्र विधानसभा यांचे सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
६. मा.मुख्यमंत्र्यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई-३२,
७. मा. उपमुख्यमंत्री सचिव, (नगरविकास/वित्त), मंत्रालय, मुंबई-३२, यांचे सचिव.
८. सर्व मा.मंत्री/ मा.राज्यमंत्री, मंत्रालय, मुंबई-३२, यांचे खाजगी सचिव.
९. मा. विरोधी पक्षनेता, विधानपरिषद/विधानसभा यांचे सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
- १०.सर्व मा. विधीमंडळ सदस्य, महाराष्ट्र राज्य
- ११.सर्व मा. संसद सदस्य
- १२.मा. मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई-३२, यांचे वरिष्ठ स्वीय सहाय्यक.
- १३.सर्व मंत्रालयीन अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव / सचिव, मंत्रालय, मुंबई -३२
- १४.महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र (नागपूर/मुंबई)
- १५.महालेखापाल (लेखापरिक्षा १/२), महाराष्ट्र (नागपूर/मुंबई)
- १६.मा.प्रधान सचिव (वि.चौ.अ.१), मंत्रालय, मुंबई-३२, यांचे वरिष्ठ स्वीय सहाय्यक.
- १७.सर्व विभागीय आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य
- १८.सर्व जिल्हाधिकारी, महाराष्ट्र राज्य
- १९.सर्व पोलीस आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य
- २०.सर्व पोलीस अधिक्षक, महाराष्ट्र राज्य
- २१.सर्व तुरुंगाधिकारी, महाराष्ट्र राज्य
- २२.निवासी लेखा परिक्षा अधिकारी, मुंबई
- २३.सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य
- २४.अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई
- २५.उप सचिव (स्वा.सै.क.१), सामान्य प्रशासन विभाग, मंत्रालय, मुंबई
२६. क.अ. वित्त विभाग (अर्थसंकल्प १३/व्यय-४), मंत्रालय, मुंबई
२७. निवडनस्ती (स्वा.सै.क.१)